

EN SAMTIDIG BESKRIVELSE
AF BREGENTVED
PAA A. G. MOLTKE'S TID

Af

Georg Hansen.

Indledning.

Efterfølgende Beskrivelse af Bregentved er givet af Præsten Andreas Johan Rehling (1748—90), der var Kapellan i Haslev i Aarene 1771 til ca. 1774, da han blev Præst i Egebjerg i Ods Herred. Herfra forflyttedes han 1786 til Frederiksborg.

Den skildrer Bregentved, saadan som det saa ud paa A. G. Moltke's Tid, og giver foruden en Beskrivelse af selve Slottet en Omtale af Moltke's „Landboreformer“. Sin Interesse har den ved at være et Udtryk for den Maade, paa hvilken man i de „brederes“ Lag saa paa den berømte „Minister“'s Virke i hans Hjem og blandt hans undergivne Bønder.

Beretningen findes paa Sjællands Landsarkiv, i Sjællands Bispearkiv i Pakken „Indkomne Sager fra Ringsted Herred 1733—49“.

Ved Udgivelsen er der foretaget enkelte Ændringer i Retskrivningen. Noterne er indskrænket til det nødtørftigste.

Bregentveds Bygning og Indretning.

Den nuværende Bygning, som forestiller en ordentlig Karre, synes at være opført af en Herre von Urne, hvilket bestyrkes derved, at bemeldte Herres og hans Frues Vaaben, som endnu haves i Behold, har været opsat over Porten indvendig til Borggaarden¹⁾. Denne Herres Navn har været Friderich, som med Stam- eller Slægtsnavnet er udhugget under Vaabenet; men i hvilket Aar, Hovedbygningen er opført, kan ej med nogen Vished bestemmes, dog formodes at saadant er sket midt udi forrige Aarhundrede. Hr. von Urnes Frue har været Karen von Ahrenfeldt²⁾.

Bygningen bestaar ikkun egentlig af een Etage undtagen den nørre Fløj eller Længde, som har to Etager. Udi det yderste af den østre Længde er ogsaa to Etager, som dog ikkun gaar over 4 Fag, hvilke tillige med Hjørnet af nørre Længde forestiller Pavillonen. I østre og nørre Længde, som vender ud til Haven, er de herskabelige Værelser, men i de andre Længder er dels Kamre dels Køkkenet samt Stalden. I bemeldte nørre Længdes anden Etage er et meget velindrettet Kapel, hvorudi Herskabet har en tillukket Stol. Naar det højgrevelige Herskab opholder sig paa Bregentved, saa prædikes ud i samme om Søn- og Helligdagene. Dette Kapel skal af hans Excellence Hr. General von Løwenørn være indrettet, men er af nuværende høje Ejere meget forbedret³⁾.

I den Tid hans højgrevelige Excellence Hr. Gehejmeraad Greve af Moltke har ejet Bregentved, er Værelserne udi Hovedbygningen forandrede og indrettede efter den nyeste Smag og Kunst. De herskabelige Værelser er overalt forsynede med smukke og moderne Betræk og udzirede med kostbare Skilderier

og Møbler. I Spisesalen findes Portrætter af det ganske højkongelige Hus, som er forfærdigede af de berømteste Mestre, og hans kongelige Majestæts højsalig Kong Frederik den Femtes Buste en Bronze er oprejst paa en net Pideal af norsk Marmor. Formen til Busten er pouseret af Hr. Saly og Busten støbt af Hr. Gor⁴).

Et Kabinet er overalt behængt med de bedste Malerier af adskillige Slags, og desuden er en Gang beklædt med udvalgte Landskabs- og Lyststykker.

Over Porten ind til Borgergaarden er et Taarn, hvorudi er anbragt et Urværk og tvende Klokker til at ringe med, naar Gudstjenesten begynder i Kapellet. Dette Taarn har et Spir.

I Aaret 1750 er de tvende Pavilloner og Frontespicien, som vender ud til Haven, udzirede med Vaser og andre Zirater af Sandsten og ellers i den nærværende høje Ejers Tid sket adskillige Forandringer med de forhen ved Hovedbygningen staaende smaa Bibygninger, som er nedbrudte og andet Steds anbragte, hvorved Gaarden har faaet en bedre Anseende og friere Udsigt.

De til Avlingen og Mejeriet hørende Bygninger støder til Hovedbygningen, men er til dels gamle. Udenfor Gaarden er adskillige Vaaninger opførte, saavel for Forvalteren, som og for en Del Haandværksfolk, og desforuden er et Male- og Stampeværk tæt ved Gaarden, som har Vand i Overflødighed, saavel af den saakaldte Ulsø Sø som og af Ejlemad Sø, af hvilke løber Vand igennem Haven ned til Mølløen.

Gaardens Avling⁵) drives for Ejerens egen Reg-

ning og i den Tid, der ingen Forpagter har været, er sammes Hovedgaards Marker anderledes indrettet. Samme er inddelt i 11 Sædekobler omtrent af lige Størrelse, saa vidt muligt har været. Koblerne er adskilte ved dobbelte Grøfter og paa Volden plantet levende Gærder af Hessel og Hvidtjørn, som staar i god Fremvækst. Af disse Kobler dyrkes aarlig 5, og 6 ligger til Græsgang og hviler.

Det første Aar et Kobbelt indtages, besaas det med Hvede, eller med Rug i Fald Jorden falder noget sandigt. Det andet Aar besaas det med Byg, det tredje Aar med Rug eller Hvede, det fjerde Aar med Havre og det femte Aar ligeledes med Havre. Dog besaas undertiden Brakkoblet med Boghvede, naar Jorden dertil er bekvem, og det tredje Aar, et Kobbel er under Drift, besaas det og med Ærter, hvorefter igen saas Rug eller Hvede og dernæst Havre. Ved denne Jordens Behandling er sammes Frugtbarhed anseelig formeret. Til Avlingens Drift er Bønder nok henlagte, og samme har ej meget Hoveri at forrette, da al Jorden harves ved egne Heste, og deraf altid holdes 12 Stykker, hvormed saavel pløjes, som og Korn hjemføres.

Hans højgrevelige Excellence Hr. Gehejmerraad Greve af Moltke har ogsaa ladet Hovedgaardsmarkerne ved de øvrige Gaarde udi Grevskabet og Alodialgodserne⁶⁾ indrette saaledes som ved Bregentved, og Forpagterne er efter deres Kontrakter forbundne at harve al Jorden, saavel til Vaar- som til Vintersæden. Samme Indretning er endnu ikke fuldendt ved Juellinge, men saadant sker dog aarlig, da Inspektør Völkers⁷⁾, som har paataget sig Forpagtningen samme Steds, hvert Aar indretter et Kobbelt. Ellers kan endnu

ej forbigaas at anføre, at den nye Indretning ved Hovedgaardens Marker ej er sket ved Bøndernes Hjælp, men for Betaling, hvorved mangfoldige af Grevskabets Husmænd og Inderster har haft Lejlighed at lægge sig noget til Bedste. Ved adskillige Bønderbyers Marker er forbemeldte Indretning allerede indført, og Bønderne befinder sig vel derved. Nogle Bøndergaarde er ogsaa udflyttede paa Overdrevene og deres Marker indrettede paa samme Maade.

Ved Bregentved er ogsaa en anseelig Dyrehave, som næsten er $\frac{3}{4}$ Mil i Omkreds. Den er indhegnet med Enebærstager, og derudi er for nærværende Tid et Antal af 250 Stykker Daadyr. Denne Dyrehave støder til Haven, og af de herskabelige Værelser kan have det behagelige Syn at se disse Dyr gaa i Hobetal sammen.

En herlig Stiftelse har hans højgrevelige Excellence Hr. Geheimeraad Greve af Moltke ved Fundats af 31. Marts 1762 oprettet for Grevskabet og Allodialgodserne ved at hensætte en Kapital af 12000 Rd., hvoraf Renterne aarlig paa Stiftelsens Dag uddeles: til gudelige Bøgers Anskaffelse, som uddeles til Skolerne, til tvende Skoleholdere paa Grevskabet, som forsynede med Herredsprovstens og Sognepræstens Attest om deres Duelighed og Flittighed, nyder den ene 15 Rd., den anden 10 Rd.; til 12 gamle Gaardmænd og 6 gamle Enker, som har været flittige og arbejdsomme; til Pigers Udstyr, som giftes med Gaardmænd og har tjent i 7 Aar paa eet Sted upaaklagelig; til Præmie for Bønder, som har opført Stengærder og gravet Vandgrøfter med mere deslige⁸⁾.

Det højgrevelige Begravelsessted er i Karise Kirke,

hvortil er et eget Kapel indrettet, som bestaar af en Tilbygning, der er opført af Faxesten. Dette Kapel er forsynet med adskillige Zirater⁹⁾.

Den nuværende høje Ejer har tilkøbt sig en Strækning af nogle Agre ved Faxe, hvorudi brækkes Kalksten, som ikke alene bruges til grundmurede Bygninger, men ogsaa til at brænde Kalk af, til hvilken Ende der er opført ikke langt fra Stenbruddet en Kalkovn, hvorudi kan brændes 600 Tønder paa én Gang. Disse Sten er og af den Beskaffenhed, at deraf kan dannes adskillige Zirater, hvorpaa i Haven ved Bregentved findes Beviser i Henseende til mange smukke Vaser.

For ej at forbigaa, hvad ved Bregentved er at mærke, saa maa endnu tilføjes, at ikke langt fra Gaarden har i forrige Tider staaet en Herregaard, som er blevet kaldet Ahrenfeldtsborg. Samme skal være nedbrudt og dens Hovedgaards Marker lagt under Bregentved i den Tid, da Hr. Friderich Urne har ejet Bregentved og blev gift med Frøken Karen von Ahrenfeldt, som ejede bemeldte Ahrenfeldtsborg¹⁰⁾. Gaarden blev oprettet af tvende Bøndergaarde kaldet Pederstrup, som Procanceler Pontoppidan urettelig-anfører under Haslev Sogn¹¹⁾, siden de, da de virkelig eksisterede, sognede til Freslew. Iøvrigt er ved Bregentved et godt Fiskeri, og der haves lige saa gode Karper som ved Gisselfeldt.

Bregentveds Have.

Haven giver Bregentved den bedste Anseende, og udi samme findes de største Beviser paa hans højgrevelige Excellences høje og fine Smag. Haven har i

højestsammes Tid bekommet en anseelig Tilvækst og er mere end dobbelt saa store om forhen.

De bedste og kostbareste Frugttræer findes her i Overflødighed. Gangene er alle forsynede med Hække.

Udi Haven er ogsaa en Lystø, som om Sommeren er udziret med mangfoldige Blomster, og i Kanalen om samme er indrettet en kunstig Fontæne af norsk Marmor, der bestaar af et Middelspring og 4 Delphiner.

Hans højgrevelige Excellence har ladet adskillige Drivhuse indrette til Figener, Ananas, Ferskenes og Blomster, som alle fra Grunden af er opbyggede med Kalksten. Vinranker, Meloner og deslige Gevækster haves og i største Mængde og til anseelig Størrelse.

Disse Indretninger er for den største Del gjort i højsalig Kong Frederik den Femtes Tid og i Anledning af, at højstamme i 20 Aar for det mindste een Gang om Aaret har fundet Behag udi at benaade dette Sted paa nogle Dage med sin høje Nærværelse.

Det som zierer Haven er de smukke Parterre, hvorudi er opsat mangfoldige Vaser af adskillig Slags Dannelse, som alle efter hans højgrevelige Excellences Anordning er forfærdigede af Faxesten. Naar man kommer igennem Dyrehaven til Bregentved, hvortil en Kørelle af Lindetræer fører, saa kommer man ind i Haven, og paa det første Parterre forefindes en kostbar Statue af hvid italiensk Marmor, som forestiller det sabinske Jomfrurøveri. Ikke langt fra samme er en Banke, som har en Runddel, der er beplantet med Lindetræer. Midt udi denne Runddel er oprejst en meget smuk Statue af Sandsten, som forestiller Flora.

Naar man staar i Midten paa forhen ommeldte Lystø, saa haves den dejligste Udsigt mod Vesten,

da en meget vel indrettet Kaskade falder i Øjnene, som er opført af Faxesten. Neden for samme er en liden Fontæne, og ovenpaa er adskillige Vaser og tvende anseelige Kolonner, altsammen af bemeldte Sten. Bag Kaskaden er et Bassin til at opholde Vandet, naar Vandfald vil have. Bassinet er forsynet med en Mur af Kampesten, og Vandet dertil ledes gennem en lang Kanal, hvis Sider ligeledes er forsynede med en Mur af hugne Kampesten fra Ejlemed Sø, der ligger tæt udenfor. Det som langt overgaar alle andre Zirater i Haven er den opførte prægtige Obelisk, højsalig Kong Frederik den Femte til evig Ihukommelse. Dette Monument er oprejst paa det højeste Sted i Haven og i lige Linie med Kaskaden, saa at samme ogsaa fra den tit ommeldte Lystø kan ses. Monumentet bestaar af bare Faxesten og er udziret med adskilligt Billedhuggerarbejde.

Paa den østre Side af Obelirken er anbragt højsalig Kongens Portræt af hvid italiensk Marmor, hvorunder læses følgende Inskription:

Friderico V
 Regi Daniæ et Norvegiæ
 Patri, Patriæ
 Pio, Benigno, pacifico
 Domi, forisque glorioso
 Publice privatimque amabili¹²⁾

Og paa den vestre Side er højsalig Kongens Navn ogsaa i hvid italiensk Marmor udhugget, hvorunder læses følgende:

In hoc Secessu
 Regis optimi
 Donatione Carissimo

Præsentia annua illustrato
 Pietatis Fidei Grati animi Causa
 F. C.

Adamus Gotlob Comes de Moltke¹³⁾

A. C. CIOCCCLXXII

som giver til Kende, hvad der har bevæget hans
 højgrevelige Excellence til at lade Obeliskens oprejse.

Ved Porten til Haven er oprettet adskillige Piller,
 som er forsynede med Vaser.

Her følger et Afsnit om Bregentveds Ejere siden 1630, det
 siger intet ud over Trap og udelades derfor.

Om nedlagte Herresæder.

Udi Skoven Temstrup har ligget et lidet adeligt
 Sæde, som i ældre Tider har tilhørt de Krognosser,
 Holker og Pors. Af den sidste er Kalken, som bruges
 i Haslev, saavel som Prædikestolen, skænket. Hans
 Navn og Vaaben ses nu paa samme Prædikestol, som
 siden, da den var forfaldet, er repareret af Christian
 den Fjerde, hvis Navn en Ciffre findes paa Ryg-
 stykket. Denne Gaard afbrændte siden og kom, ved
 hvad Lejlighed vides ikke, under Eskildstrups Ejere,
 som paa den afbrændte Plads har opbygget en Skov-
 fogedgaard. Grev Moltke, som siden blev Ejer af be-
 meldte Eskildstrup og igen solgte den til Monsieur
 Johan Saaby, forbeholdt sig denne anseelige Skov-
 part og smukke Græsmarker¹⁴⁾.

I Troelstrup By findes og Rudera af en Herregaard
 Trogilstrupgaard. Kældere, Haveplads og Udkørsel over
 en Bæk er endnu meget kendelig; den Mængde af-
 brændte Mursten, som endnu findes paa Pladsen, gi-
 ver Formodning om, at Bygningen har været tem-

melig anseelig. Omtrent Aar 1570 blev den beboet af Frøken Johanne Oxe. Det formodes Magister Ryge i Peder Oxes Liv og Levned giver herom nogen videre Oplysning¹⁵⁾. Noget herfra staar en Bondegaard, som formodentlig er opstaaet af den forriges Ruiner, samme skylder 14 Tdr. Hartkorn. Til Gaarden ligger desuden en smuk lille indhegnet Skov.

Paa Troelstrup Gade ligger en stor Sten, paa hvilken findes nogen næsten aldeles udslidt Runeskrift.

Beretningen slutter med en Liste over Præsterne i Haslev, der svarer til Wibergs, og som derfor udelades.

NOTER

- 1) Friderich Urne, der ejede Bregentved 1630—58 (d. 1658), har utvivlsomt bygget den nuværende Kirkefløj, mens den øvrige Del af Slottet blev stærkt ombygget ved Midten af 18. Aarh. (Om Bygningshistorien se „Danske Herregaarde ved 1920“ ved Bobé m. fl. I, S. 426 ff. og Trap: Danmark, sidste Udg. III, 153).
- 2) Karen von Ahrenfeldt, Friderich Urnes Enke, solgte 1668 Bregentved til Ove Juel til Villestrup.
- 3) Overkrigssekretær Poul Løvenørn, d. 1740, ejede Bregentved 1731—40.
- 4) Jacques-Francois-Joseph Saly (1717—76) er den berømte franske Billedhugger, der skabte Frederik den Femtes Rytterstatue paa Amalienborg Plads og Pierre Gor, den italienske Støbemester, der udførte samme i Bronze.
- 5) Om Moltkes Landbrug og Landbrugsreformer henvises til „Sorø Amts Aarbog“ 1917, S. 95 ff. (se ogsaa „Fra Arkiv og Museum“ III, 244 f.)
- 6) Allodialgodserne til Bregentved var Thurebyholm, Juellinge Tryggevælde og Sophiendal.
- 7) Völkers, Inspektør og Forpagter paa Grevskabet Bregentved, en fremragende Landmand i sin Tid, der indførte det hollandske Kobbelfrug paa Bregentved.

Georg Hansen: Bregentved paa A. G. Moltkes Tid. 96

- 8) Et saadant Legat nævnes ikke i „Repertorium over Legater og Stiftelser“ (II. Kbh. 1896, S. 256) under Haslev Sogn, derimod nævnes en Række andre Legater.
- 9) Bygget 1766—69 efter Tegning af den berømte Arkitekt Harsdorff.
- 10) Iflg. „Danske Herregaarde ved 1920“ udskilte Karen von Ahrenfeldt nævnte Gaard fra Bregentved. Den blev senere atter lagt under Bregentved.
- 11) Pontoppidans Atlas 3. Bd. Kbh. 1767 S. 49.
- 12) For Frederik den Femte, Danmarks og Norges Konge, Fædrelandets Fader, den kærlige, gode og fredsommelige, hjemme og ude berømmelige, offentlig og privat elskværdige.
- 13) Paa denne Sommerresidens, en dyrebar Gave fra den allerbedste Konge, og som er gjort berømmelig ved dennes aarlige Besøg, lod Adam Gotlob, Greve af Moltke, rejse dette Minde (F. C. o: fieri curavit) af Kærlighed, Troskab og taknemmeligt Sind. Aar efter Christi Fødsel 1772.
- 14) 1747 købte Grev A. G. Moltke Eskildstrup af senere Gehejmemaal V. Bjerregaard og solgte den igen 1751 til P. Neergaard til Ringsted Kloster, der igen — 1755 — solgte den til sin Svoger, Johan Saaby.
- 15) Det synes ikke at være Tilfældet. Iflg. Breve 11/5, 3/6, 30/6 1567 begærede Peder Oxe Troelstrup By til Mageskifte for forskellige Gaarde. Troelstrup By ejedes da af Claus Daa, der 1567 afstod den til Kongen. (Kancelliets Brevbøger).